LAUSUNTO

Helsinki 24.10.2023

Valtiovarainvaliokunta

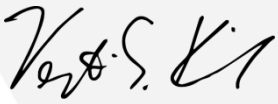
Viite: HE 41/2023 vp ja VNS 1/2023 vp

Asia: Hallituksen esitys eduskunnalle valtion talousarvioksi vuodelle 2024
Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2024—2027

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry on valtakunnallisten sosiaali- ja terveysjärjestöjen kattojärjestö. SOSTE on sosiaali- ja terveyspoliittinen vaikuttaja ja asiantuntijajärjestö, joka rakentaa sosiaalisen hyvinvoinnin ja terveyden edellytyksiä yhteistyössä jäsenyhteisöjensä kanssa. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry:n varsinaisina jäseninä on yli 240 valtakunnallista sosiaali- ja terveysalan järjestöä ja yhteistyöjäseninä yli 70 muuta sosiaali- ja terveysalan toimijaa.

Lisätietoja: pääsihteeri Vertti Kiukas, vertti.kiukas@soste.fi, p. 040 592 4287

SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry

Vertti Kiukas
pääsihteeri

SOSTE kiittää kutsusta tulla kuulluksi eduskunnan valtiovarainvaliokunnassa.

SOSTE korostaa:

- Sosiaaliturvaan esitetyt leikkaukset kasaantuvat samoille ihmisille lisäten köyhyyttä ja eriarvoisuutta. Päätökset on tehtävä huolelliseen kokonaisarvioon perustuen ja peruttava kohtuuttomat leikkaukset.
- Hoitoon ja hoivaan pääsyn turvaamiseksi on huolehdittava hyvinvointialueiden riittävästä rahoituksesta.
- Sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytykset on turvattava ja vuodelle 2027 suunnitellut valtionavustusleikkaukset peruttava.
- Valtion taloutta on vahvistettava erityisesti haitta- ja valmisteveroja kiristämällä sekä oikeudenmukaisella veropolitiikalla.

1. Sotu-leikkaukset kohdistuvat samoihin ihmisiin lisäten köyhyyttä

Talousarvioesityksessä suurta huolta herättävät erityisesti sosiaaliturvaan kohdistuvien leikkausten kumuloituvat vaikutukset kaikkein heikoimmassa asemassa oleville.

SOSTEn laskelmat osoittavat, että hallituksen suunnittelemat indeksijäädytykset sekä työttömyysturvaan ja asumistukeen kohdistuvat leikkaukset lisäävät köyhyyttä kasautuen samoille ihmisille ja samoille kotitalouksille.

Pienituloisten määrä tulee kasvamaan vuonna 2024 noin 40 000 henkilöllä. Heistä noin 12 700 on lapsia. Ensisijaisten etuuksien leikkaukset kasvattavat toimeentulotuen saajien määrää noin 47 000 henkilöllä. Toimeentulotuki on kaikkein byrokraattisin etuus ja se vaikeuttaa ihmisen mahdollisuuksia parantaa taloudellista tilannettaan.

Myös sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi 9.10.2023 yhdessä valtionvarainministeriön kanssa tehdyn arvioinnin sosiaaliturvaleikkausten yhteisvaikutuksista. Se osoittaa, että pienituloisuus tulee kasvamaan ja leikkaukset köyhdyttävät erityisesti kaikista pienituloisimpia. Myös lasten pienituloisuusaste kasvaa.

Pienituloisuusaste näyttäisi nousevan jopa enemmän kuin SOSTEn laskelmissa. Ministeriön paperissa ei kuitenkaan ole avattu tarkkoja lukuja pienituloisuusasteen ja pienituloisten määrän kehityksestä.

STM:n arviossa leikkausten vaikutuksia on arvioitu vuodelle 2024. Indeksijäädytysten vaikutukset kuitenkin kumuloituvat koko vaalikauden ajan vuoteen 2027 saakka, joten pienituloisten tilanne tulee entisestään heikkenemään tulevina vuosina.

Ministeriön arvioinnissa tulee esiin, että tuloerot kasvavat. Kolmen pienituloisimman tulokymmenyksen osuus kotitalouksien yhteenlasketusta käytettävissä olevasta tulosta supistuu. Viisi suurituloisinta tulokymmenystä taas kasvattaa tulo-osuuttaan.

Eri perhetyypeistä köyhyys lisääntyy eniten nuorten aikuisten, yksinhuoltajien ja myös vanhempien työikäisten yksin asuvien keskuudessa. Nuorissa aikuisissa on paljon opiskelijoita, joihin vaikuttaa erityisesti asumistuen heikennykset. Vanhempien työikäisten ikäryhmän

vaikutuksia selittävät ansioturvaa saavien ja pitkäaikaistyöttömien osuudet. Yli 65-vuotiaiden ryhmässä vaikutukset ovat pieniä.

Toimeentulotuen menojen arvioidaan kasvavan 25–30 prosenttia. SOSTE huomauttaa, että tämä on suuri lisäys ja täysin vastoin hallituksen omaa tavoitetta puolittaa toimeentulotukea tarvitsevien määrä.

Toimeentulotuki on kaikkein byrokraattisin etuus ja siihen liittyy suurimmat kannustinloukut. Tutkimus myös osoittaa, että perheiden siirtyminen toimeentulotuelle lisää esimerkiksi terveydenhuollon ja lastensuojelun kustannuksia.

Lisäksi ehkäisevän ja täydentävän toimeentulotuen tarve tulee lisääntymään perustoimeentulotukeen suunniteltujen kiristysten myötä. Ehkäisevän ja täydentävän tuen tarpeen lisääntymisestä ei ministeriön arviossa ole pystytty tekemään edes suuntaa antavia arvioita.

Ensi vuoden alussa sosiaaliturvaleikkausten lisäksi asiakasmaksuja ja lääkkeiden omavastuuosuuksia korotetaan ja nämä muutokset koskettavat samoja pienituloisia ihmisiä. Suomessa terveydenhuollon maksut ja lääkkeiden omavastuuosuudet ovat moniin muihin Euroopan maihin verrattuna korkeat. Käytettävissä olevien tulojen pienentyminen ja sairastamisen kustannusten kasvu voivat johtaa siihen, että yhä suurempi osa ihmisistä ei hakeudu palveluihin tai osta lääkkeitä. Terve Suomi -tutkimuksen mukaan joka viides aikuinen joutuu jo nyt tinkimään ruuasta, lääkkeistä tai lääkärikäynneistä rahanpuutteen vuoksi.

SOSTE korostaa, että päätökset on tehtävä leikkausten kokonaisvaikutukset huomioiden ja luovuttava samoille ihmisille kohdistuvista kohtuuttomista leikkauksista. Leikkaukset voivat aiheuttaa huolestuttavia seurauksia: esimerkiksi vuokrien maksaminen vaarantuu, ruokamenoista selviytyminen vaikeutuu ja ihmisillä ei ole varaa tarvitsemaansa terveydenhuoltoon ja lääkkeisiin. Ulosotot voivat lisääntyä. Sosiaalisten ongelmien yleistyminen lisää korjaavien palvelujen tarvetta ja kuluja pitkälle tulevaisuuteen.

Perusturvan leikkaamisen sijaan sosiaaliturvauudistusta on jatkettava niin, että järjestelmästä tehdään ihmisten näkökulmasta sujuvampi. Yhden hakemuksen mallilla ja etuusehdotuksella on mahdollista vähentää etuuksien alikäyttöä ja varmistaa, että tukiin oikeutetut saavat etuuden helposti ja ilman viivästyksiä.

2. **Hyvinvointialueiden riittävä rahoitus on varmistettava hoitoon ja hoivaan pääsyn turvaamiseksi**

Sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuudessa on vakavia ongelmia, joita sote-rakenneuudistus ei ole ratkaissut. Maaliskuussa 2023 kiireettömistä lääkärin avosairaanhoidon käynneistä vain 60 prosenttia toteutui uuden hoitotakuulain puitteissa eli kahdessa viikossa hoidon tarpeen arvioinnista. Erikoissairaanhoidon hoitoon pääsyn tilanne on ennätyksellisen heikko (THL). Valviran mukaan osassa hyvinvointialueita tilanne on erittäin vakava ja pitkään hoitoa odottaneiden potilaiden tilanne hyvin huolestuttava.

Myös sosiaalipalveluiden saatavuudessa on haasteita. Suomessa jopa joka neljäs apua tarvitsevista ikääntyneistä jää vaille riittävää ja asianmukaista apua. Yhä harvemmat saavat kotihoidon palveluja, vaikka palvelujen tarve on jyrkässä kasvussa (THL).

SOSTE korostaa, että hoitoon, hoivaan ja kuntoutukseen pääsyn ongelmiin täytyy löytyä pysyvät ratkaisut. Tämä edellyttää riittävää rahoitusta hyvinvointialueille.

Perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon hoitotakuun tulee toteutua käytännössä. Hoitojonojen purkamiseen on osoitettava hallituksen esittämän Kela-korvausmallin lisäksi 200 miljoonaa euroa, joka kohdistetaan oman henkilöstön lisätyöhön, määräaikaisen henkilöstön lisäämiseen sekä tarvittaessa ostopalveluihin ja palveluseteleihin.

Lisäksi sosiaalihuollon palveluvelan purkamiseen on kohdennettava 200 miljoonaa euron lisärahoitus.

Hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen, ennalta ehkäisevät palvelut ja varhainen tuki jäävät helposti vähemmälle huomiolle sote-rakenteissa, vaikka niiden avulla voidaan vähentää raskaiden palvelujen tarvetta, mikä hillitsee kustannusten nousua pitkällä tähtäimellä. Painopistettä onkin siirrettävä ennakoivaan ja ehkäisevään työhön riittävillä ohjauskeinoilla, kuten kasvattamalla hyte-kertoimen painoarvoa nykyisestä.

Palveluiden saatavuutta ja resurssien riittävyyttä voidaan edistää vahvistamalla vaikuttavien työ- ja hoitomenetelmien käyttöönottoa sekä välttämällä tutkitusti vähähyötyisiä hoitoja ja palveluita.

On myös harkittava, voidaanko hyvinvointialueille antaa lisäaikaa toimintansa sopeuttamiseen ja alijäämänsä kattamiseen perustason palveluidensa kehittämiseksi ja hoitoketjujen järkeistämiseksi.

3. Sote-järjestöjen toimintaedellytykset on turvattava

Sosiaali- ja terveysjärjestöt edistävät sosiaalista hyvinvointia ja terveyttä, ehkäisevät ongelmia sekä vahvistavat kansalaisten osallisuutta. Järjestöt vahvistavat kansalaisten mielenterveyttä, ehkäisevät päihdeongelmia ja auttavat haavoittuvassa asemassa olevia ryhmiä, kuten lapsia, nuoria, vanhuksia, vammaisia ja maahanmuuttajia. Tätä auttamis- ja vertaistoimintaa ei julkinen tai yksityinen sektori pääsääntöisesti tarjoa.

Sosiaali- ja terveysalan yhdistysten ja säätiöiden rahoitus on Suomessa keskeisesti julkisen sektorin varassa. Valtionavustukset terveyden ja sosiaalisen hyvinvoinnin edistämiseen (ns. STEA-avustukset) ovat suurimmalle osalle alan yhdistyksistä ja säätiöistä merkittävin rahoituksen lähde.

Järjestöjen rooli pääministeri Petteri Orpon hallitusohjelmassa on tunnistettu hyvin. Samaan aikaan kuitenkin esitetään järjestöjen toimintaa supistavia massiivisia valtionavustusleikkauksia, jotka astuisivat voimaan vuonna 2027. Avustustasoa esitetään leikattavaksi 100 miljoonalla eurolla eli 25 prosentilla. Se olisi katastrofaalinen isku järjestöjen perustyölle ja ihmisten avun saannille.

Valtiosihteeri Henrik Haapajärven johtaman työryhmän julkaisemassa yhteisymmärrysmuistiossa (Rahapelituotoilla rahoitettavien yleishyödyllisten toimintojen uusi rahoitusmalli, julkaistu 8.2.2022, s. 3) on todettu, että rahoitusmalliuudistuksen keskeisenä tavoitteena on turvata rahapelien tuotolla aiemmin rahoitetuille sekä mahdollisille uusille

vastaaville käyttötarkoituksille ennustettava, vakaa ja toimijoiden autonomian turvaava riittävä rahoitus.

SOSTE korostaa, että sosiaali- ja terveysjärjestöjen toimintaedellytysten turvaamiseksi aiemmin solmitusta parlamentaarisesta sovusta on pidettävä kiinni. Valtionavustusten taso on turvattava ja leikkaukset peruttava. Leikkaukset osuisivat järjestötoiminnan vaikeutumisen tai peräti lakkauttamisen myötä ennen kaikkea niihin ihmisiin, jotka ovat haavoittuvassa asemassa. Leikkausten vaikutukset näkyisivät kasvavina sote-menoina ja ihmisten pahoinvointina.

Järjestöjen toimintaedellytysten turvaamisen lisäksi tällä hallituskaudella on tärkeä keventää järjestötoiminnan turhaa sääntelyä sekä kehittää kansalaisjärjestöjen omaa varainhankintaa. Tähän on nyt erinomainen mahdollisuus sote-järjestöjen rahoitusta koskevan asetuksen annon yhteydessä. Järjestöjen toiminnan kehittämistä on tärkeä arvioida myös valtioneuvoston kansalaisjärjestöstrategian laatimisen yhteydessä sekä toisaalta yleishyödyllisten yhteisöjen rahoituksen ja toiminnan kehittämisen parlamentaarisen neuvottelukunnan työssä.

4. Veropohjaa on vahvistettava erityisesti haitta- ja valmisteveroja kiristämällä

SOSTE on samaa mieltä siitä, että valtion taloutta on tärkeä tasapainottaa. Hallitus esittää työn verotuksen keventämistä painottaen pieni- ja keskituloisia. On kuitenkin käynyt ilmi, että tosiasiassa suurimmat prosentuaalisetkin alennukset hallitus tekee tulonsaajille, joiden kuukausiansiot ovat yli 14 000 euroa kuukaudessa.

SOSTE edellyttää, että veropolitiikkaa tarkastellaan kriittisesti ja mietitään toimien oikea-aikaisuutta ja oikeudenmukaisuutta. Sosiaaliturvan leikkaukset ja veronkevennykset ovat pahimmillaan tulonsiirto köyhiltä hyvätuloisille, mikäli sosiaaliturvaan kohdistuvat leikkaukset eivät hallituksen toivomalla tavalla paranna työllisyysastetta. Ei ole mitään syytä, miksi esimerkiksi solidaarisuusveroa ei voisi jatkossakin periä samoin ehdoin kuin nyt, varsinkin, kun valtion velkakehityksestä ollaan huolissaan. Päätökset ovat arvovalintoja.

SOSTE vastustaa sosiaalietuuksiin tehtäviä indeksijäädytyksiä, koska ne heikentävät entisestään kaikista heikoimmassa asemassa olevien toimeentuloa. SOSTE esittää, että jos sosiaalietuuksien indeksijäädytykset toteutetaan, olisi oikeudenmukaista, että samalla luovutaan myös ansiotulojen indeksitarkastuksesta. Ansiotulojen indeksitarkastuksen jäädyttämisellä esimerkiksi kertaluonteisesti olisi myös selvä valtiontaloutta vahvistava vaikutus.

Valtion verotulojen kasvattamiseksi SOSTE suosisi haitta- ja valmisteverojen kiristämistä. Alkoholi- ja tupakkaverotuksen kiristämistä pitää jatkaa koko hallituskauden ja olutveron alennus perua, koska siihen ei ole kansanterveydellisiä perusteita. Kaikkien alkoholituotteiden verotusta pitää kiristää.

SOSTE on jo pitkään esittänyt uuden terveysperusteisen valmisteveron käyttöönottoa, joka edistäisi kansanterveyttä, kannustaisi ihmisiä terveellisempiin ruokavalintoihin ja samalla hillitsisi sote-kustannuksia. Alkuvaiheessa vero voisi kohdistua sokeriin, myöhemmässä vaiheessa myös suolaan ja kovaan rasvaan. Vero on mahdollista toteuttaa, eivätkä EU-

säännökset ole sen esteenä. SOSTEn terveysveromalli voi toimia pohjana valmistelutyölle, muitakin toimivia ainesosaan kohdistuvia veromalleja on.

SOSTE on arvioinut, että terveysperusteisella verotuksella olisi mahdollista kerätä jopa 500 miljoonan euron verotulot veropohjan laajuudesta ja kireydestä riippuen. Tälle rahalle olisi käyttöä taloustilanteessa, jossa säästöjä ja leikkauksia etsitään joka puolelta. Pitkällä tähtäimellä uuden veron hyödyt näkyvät paitsi valtion verotuloina, myös parempana kansanterveytenä.

Valtiontalouden tasapainottamiseksi:

- Tarkastellaan kriittisesti tuloveronkevennysten ajankohta ja kohdentuminen
- Perutaan olutveron kevennys (+25 miljoonaa euroa)
- Otetaan käyttöön uusi terveysperusteinen valmistevero (+500 miljoonaa euroa)
- Jatketaan solidaarisuusveron perimistä nykyehdoin (+39 miljoonaa euroa)
- Luovutaan myös ansiotuloverotuksen indeksitarkistuksista, jos sosiaaliturvan indeksijäädytykset toteutetaan (+545 miljoonaa euroa)